

ЩО ПОВИННІ ЗНАТИ МАЙБУТНІ ЛІКАРІ ПРО ВИТОКИ МЕДИЧНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ

Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова

(м. Вінниця)

Вступ. Витоки професійної деонтології беруть свій початок ще з часів стародавнього світу, коли виник суспільний розподіл праці, що перетворив людину у відносно самостійного індивіда і започаткував професійне відокремлення соціальних груп у суспільстві. Розподіл праці поставив людей у залежність один від одного, і у зв'язку з розвитком економічних, політичних та соціокультурних відносин, з'являлася низка професій, що постійно оновлювалися.

У суспільстві відбуваються зміни певних обов'язків і відносин конкретних професійних макрогруп до тих людей, які є об'єктом їхньої діяльності і користуються результатами їхньої праці. Це обумовило потребу розробки визначених норм професійної етики, присяги, кодексу честі, які були б спроможні підтримувати престиж професійних груп у суспільстві, вселяти їм довіру та позитивне ставлення. Посилена увага до професійних морально-етичних норм лікаря призвела до виділення системи наукових знань про медичну деонтологію, категоріями якої стали лікарський обов'язок, лікарська відповідальність, лікарська таємниця та норми належної професійної поведінки.

Тому, мета нашої роботи полягає в узагальненні науково-літературних підходів щодо ретроспективних передумов виникнення медичної деонтології, висвітленні драматичних подій зародження медичної деонтології, обґрунтуванні змісту категорій медичної деонтології.

Об'єктом дослідження стала медична деонтологія та її категорії: лікарський обов'язок, лікарська відповідальність, лікарська таємниця, а **методами дослідження** стали контент-аналізи науково-літературних джерел щодо конкретизації та деталізації змісту категорій медичної деонтології.

Результати досліджень та їх обговорення. Деонтологія будь-якого виду професійної діяльності розвивалася і змінювалася разом із суспільством та розвитком конкретних наук. Одним із перших напрямів професійної деонтології була "медична деонтологія".

Професія лікаря має важливе значення для суспільства та людського життя, тому й таке поняття, як "медична деонтологія" є невід'ємною складовою у такій діяльності. "Професія лікаря – це подвиг, вона вимагає до себе чистоти душі та чистоти думок. Потрібно бути світлим розумово, чистим морально та охайним фізично" [16].

Деонтологія (від гр. deontos – "обов'язок" і logos – "вчення") – це наука, яка вивчає правила і норми обов'язку фахівця у сфері його професійної діяльності. Термін "деонтологія" був уведений у науковий обіг ще на початку XIX століття англійським філософом і правознавцем Ієремією Бентамом (1748-1832 р. р.), для визначення науки про професійний обов'язок людини [1; 2].

Уявлення про моральний обов'язок лікаря, про виняткову важливість комплексу моральних, етичних питань у його професійній діяльності склалися за два тисячоліття до появи слова "деонтологія", а в середині XIX століття саме медицина виявилася найбільш підготовленою до того, щоб сприйняти методологічні концепції І. Бентама про обов'язок і належну поведінку фахівця, якому люди довірили владу над собою.

Довгий, складний та тернистий шлях розвитку пройшла медична деонтологія. Її історія багата яскравими, часом драматичними подіями і фактами. Своїми джерелами медична деонтологія йде в глибоку давнину.

Про пошуки, міркування, суперечки лікарів багатьох країн і народів свідчать, зокрема, вавілонські, єгипетські, індійські, китайські та інші рукописні пам'ятки старовини, що містять важливі думки і висловлювання про якості, необхідні толерантному лікарю для виконання його професійних обов'язків [9; 13].

В індійському трактаті законів Ману "Веди", де перелічені правила поведінки лікаря, вказувалося на те, що за неуспішне лікування хворих лікарі повинні були платити грошові штрафи [3, с. 56]. В XV столітті два придворних лікарів "німець Антон і Леон родом єврей" були страчені за те, що "не зцілили своїх пацієнтів – князя Каракучу, царевича Даньярова та сина великого князя Іоана Іоановича" [5; 10].

Вагомий внесок у дослідження деонтологічних проблем медицини зробив основоположник світової медицини, давньогрецький лікар і мислитель Гіпократ (460-377 р. р. до н. е.). Він сформулював цілий ряд деонтологічних норм, за допомогою яких народжувався ідеал лікаря-мудреця: “Все, що існує в мудрості, все це має бути в медицині, а саме: ненависть до грошей, совість, скромність, простота в одязі, повага, судження, рішучість” [4, с. 14], а його учні та послідовники наступних поколінь М. Пирогов (1810-1881 р. р.) та І. Павлов (1849-1936 р. р.) продовжували вивчати та досліджувати дану проблеми. В епоху Відродження відомий лікар та хімік Т. Парацельс писав, що сила лікаря в його серці, що найважливіша основа ліків – любов.

Усе коло проблем, що включають розуміння терміну “деонтологія лікаря”, знаходився під пильною увагою передових клініцистів XIX століття – С. Боткіна, В. Манасеїна, М. Мудрова, М. Пирогова, Д. Самойловича та інших. Ці видатні представники вітчизняної культури і медицини залишили різкі за своєю людяністю та громадянськістю міркування про проблеми лікарського обов’язку, його ролі в суспільно-політичному житті країни, суть яких виявлялася в повсякденній праці [6; 11].

У XIX-XX столітті медична деонтологія стала одним з розділів медичної науки, присвяченим вивченню ролі психологічних, моральних, етичних та інших соціальних вимог у діяльності медичних працівників з метою досягнення максимальної користі в лікуванні і профілактиці хвороб, оздоровленні та продовженні життя людини [4; 15].

Значного розвитку досягла медична деонтологія завдяки працям А. Білібіна, Є. Вагнера, П. Ганнушкіна, С. Гіляревського, А. Гуляєва, В. Данилевського, І. Кассирського, Ю. Лісіцина, Р. Лурія, В. Осіпова, М. Петрова, Д. Писарева, Г. Царегородцева та інших [14]. Проте у медицині XX століття термін “медична деонтологія” уперше застосував видатний хірург-онколог М. Петров. Вчений ґрунтовно розкрив зміст поняття та почав його широко використовувати. Так, у 1945 році видатний вчений М. Петров опублікував перше видання книги під заголовком “Питання хірургічної деонтології” [14, с. 12-13].

Академік Академії наук вищої школи України, заслужений діяч науки і техніки України Р. Процюк слушно зауважує у своїх публікаціях, що професія лікаря – одна з найважливіших професій, так як інколи вимагає відмови від цілої низки життєвих благ тому, що охорона здоров’я – це перша найнеобхідніша умова благополуччя та всієї людської діяльності [6].

У медичних науках до останнього часу деонтологією називали професійну етику медиків як систему етичних норм виконання медичними працівниками своїх професійних обов’язків. Термін “медична деонтологія” вчені почали трактувати як вчення про обов’язки лікаря та сукупність етичних норм, які необхідні йому для професійного росту, професійного вдосконалення та виконання професійних обов’язків. Щоб досягти бажаного результату у своїй фаховій професійній діяльності,

кожен лікар повинен чітко знати основні положення медичної деонтології: лікар повинен бути уважним, стриманим та доброзичливим; лікар повинен чинити лікувальний вплив на хворого; поважати хворого, як людину, але бути принциповим та вимагати від нього поваги до себе, пунктуального виконання призначень; бути чесною людиною у своїй роботі та завжди мати мужність признавати свої помилки.

Видатною подією стало прийняття у 1949 році на Міжнародному конгресі Лікарської спілки в Женеві Міжнародного кодексу медичної деонтології. З початку 60-х років у медичних навчальних закладах викладають спеціальний курс “Медична деонтологія”.

Значної наукової уваги вимагають до себе і категорії медичної деонтології: “лікарський обов’язок”, “лікарська відповідальність” і “лікарська таємниця” та їх взаємозв’язок. Важливою деонтологічною категорією у формуванні професіонала-лікаря вважається лікарський обов’язок. Поняття “обов’язок” фіксує наявну в історії суперечність цінностей суспільного та індивідуального життя. Це сукупність моральних та професійних зобов’язань перед суспільством. Таке поняття виступає як нормативна категорія, що регламентує соціальні обов’язки, які повинен виконувати індивід у силу суспільної необхідності. Проблема виконання свого обов’язку є проблемою співвідношення особистого та суспільного інтересу [12, с. 119].

Відданість обов’язку попри будь-який потяг – найпрекрасніше в людині. І. Кант називає обов’язок “великим словом” тому, що він дає змогу усвідомити себе, зосереджуючись на самовдосконаленні з метою викоринити вади характеру, недоліки поведінки, небажані схильності тощо [7; 8].

Поняття “професійний обов’язок” – це характеристика перетворення у свідомості фахівця моральних вимог до своєї професії на особистісну мету. Так, категорія “лікарський обов’язок” розкривається як професійний обов’язок медиків щодо хворих, професії і суспільства, що передбачає кваліфіковане і беззавітне виконання кожним лікарем своїх професійних обов’язків, заснованих на нормах морально-етичного і правового регулювання медичної діяльності.

Медична деонтологія слідом за категорією “обов’язок” оперує таким поняттям як “відповідальність”, у якому “окреслюється межа морального обов’язку” [7, с. 62]. Важко переоцінити значення відповідальності медиків у їхній справі. Почуття обов’язку відбиває відповідний моральний мотив з його якісного боку, а свідомість того, за що відповідає медичний працівник у тій або іншій “виробничій ситуації”, додає моральному мотиву визначеності та конкретності.

Серед вчених-медиків і в наш час ведуться суперечки про відповідальність лікаря. Учені визнають, що представники медичної професії повинні нести як моральну, так і юридичну відповідальність за свою професійну діяльність і в

цьому прослідковується зв'язок моралі та права в медичній деонтології.

Через категорію "відповідальність" конкретніше розкривається і поняття "лікарської таємниці" в медичній діяльності. Жодне деонтологічне поняття не перетерпіло таких змін, як лікарська таємниця. Якщо в давнину і більш близькі до нас часи дотримання лікарської таємниці було абсолютним стосовно всього, що ставало відомим лікарю, то в даний час моральні та правові відхилення від дотримання правил лікарської таємниці збільшилися. Деонтологія і лікарське право констатують обмеження цієї таємниці, викликані суспільною необхідністю, коли суспільні інтереси чи інтереси держави, окремої особи вимагають її розголошення, коли лікар, крім свого обов'язку про

повідомлення, повинен з точністю зареєструвати те, що сталося.

Висновки. Нам вдалося:

- узагальнити та систематизувати науково-літературні підходи щодо ретроспективних передумов виникнення медичної деонтології;
- обґрунтувати зміст категорій медичної деонтології: "лікарський обов'язок", "лікарська відповідальність" та "лікарська таємниця";
- виявити шляхом ретроспективного аналізу наукову значущість медичної деонтології.

Перспективи подальших досліджень. Наші подальші ретроспективні дослідження полягатимуть у визначенні наукової ролі знань медичної деонтології та її місце у професійній практичній діяльності лікарів, а здобуті знання мають привести лікаря до його професійно-морального ідеалу.

Література

1. Бентам И. Введение в основания нравственности и законодательства / И. Бентам. – М. : РОССПЭН, 1998. – 415 с.
2. Bentham J. Deontologie, ou science de la morale / J. Bentham. – Paris, 1834. – 423 с.
3. Вагнер Е. А. Раздумия о врачебном долге / Е. А. Вагнер. – Пермь : Пермское кн. изд-во, 1986. – 456 с.
4. Васильева М. П. Основы педагогической деонтології [навчальний посібник] / М. П. Васильева. – Х. : Нове слово, 2003. – 200 с.
5. Верхратський С. А. Історія медицини / С. А. Верхратський. – К. : Здоров'я, 2011. – 352 с.
6. Деонтологія в медицині : В 2 т. – Т. 1. / [Под. ред. Б. В. Петровського]. – М. : Медицина, 1988. – 328 с.
7. Дробницький О. Г. Проблеми нравственности / О. Г. Дробницький. – М. : Знание, 1977. – С. 62.
8. Кант И. Лекции по этике / И. Кант – М. : Республика, 2000. – 431 с.
9. Котов Д. П. Профессиональный долг / Д. П. Котов. – М. : Знание, 1979. – С. 10.
10. Кукушин В. М. Твоя профессиональная этика / В. М. Кукушин. – М., 1994. – С. 35.
11. Лещинский Л. А. Деонтология в практике терапевта / Л. А. Лещинский. – М. : Медицина, 1989. – 290 с.
12. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : [навч. посібник] / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Харків, 1997. – 338 с.
13. Петров М. Н. Вопросы хирургической деонтології / М. Н. Петров. – Л. : Медгиз. – 1956. – С. 12-13.
14. Писарев Д. И. Основные проблемы врачебной этики и медицинской деонтології / Д. И. Писарев. – М. : Медицина, 1969. – 538 с.
15. Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка / [Сост. под ред. А. Н. Чудинова]. – 2-е изд. – СПб : Губинский, 1902. – С. 192.
16. Словарь по этике / [под ред. И. С. Кона]. – 4-е изд. – М. : Политиздат, 1981. – 430 с.

УДК 614. 253. 1:174(61)

ЩО ПОВИННІ ЗНАТИ МАЙБУТНІ ЛІКАРІ ПРО ВИТОКИ МЕДИЧНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ

Хлестова С. С.

Резюме. Пізнати реальну суть та значення поняття "медична деонтологія" для лікаря неможливо без його поглибленого вивчення. Поза його існуванням професійна поведінка та фахова діяльність лікаря втрачають свою доцільність, спрямованість професійного розвитку, оскільки в медичній деонтології виражені етичність професійного буття, ступінь розуміння фахівцями-медиками своїх обов'язків, професійних та моральних цінностей, механізмів реалізації їх у лікарській практичній діяльності. В статті узагальнено підходи науково-літературних джерел щодо історичних передумов виникнення деонтології. Висвітлено драматичні події та факти зародження медичної деонтології. Проаналізовано хід подій, які сприяли подальшому розвитку та формуванню медичної деонтології як науки у сучасному світі. Обґрунтовано зміст категорій медичної деонтології, а саме: лікарський обов'язок, лікарська відповідальність, лікарська таємниця.

Ключові слова: медична деонтологія, лікарський обов'язок, лікарська відповідальність, лікарська таємниця.

УДК 614. 253. 1:174(61)

ЧТО ДОЛЖНЫ ЗНАТЬ БУДУЩИЕ ВРАЧИ ОБ ИСТОКАХ МЕДИЦИНСКОЙ ДЕОНТОЛОГИИ

Хлестова С. С.

Резюме. Узнать реальную суть и значение понятия "медицинская деонтология" для врача невозможно без его углубленного изучения. Вне его существования профессиональное поведение и профессиональная деятельность врача теряют свою целесообразность, направленность профессионального развития,

поскольку в медицинской деонтологии выражены этичность профессионального бытия, степень понимания специалистами-медиками своего долга, профессиональных и моральных ценностей, механизмов реализации их во врачебной практической деятельности. В обзорной статье обобщено научно-литературные подходы к историческим предпосылкам возникновения деонтологии. Освещено драматические события и факты зарождения медицинской деонтологии. Проанализировано ход действий, которые способствовали дальнейшему развитию и формированию медицинской деонтологии. Обосновано содержание категорий медицинской деонтологии, а именно: врачебный долг, врачебная ответственность, врачебная тайна.

Ключевые слова: медицинская деонтология, врачебный долг, врачебная ответственность, врачебная тайна.

UDC 614. 253. 1:174(61)

What Future Doctors Should Know about the Origins of Medical Deontology

Hlyestova S. S.

Abstract. Origins of professional deontology has its origins from the time of the ancient world, when there was a social division of work has changed relatively an independent human individual and initiated the creation of professional social groups in society. Redistribution of work that contributed to people become dependent on each other, and with the development of economic, political and cultural relations, appeared a number of professions that are constantly updated.

Increased attention to professional moral and ethical standards has led to the allocation of of scientific knowledge about the responsibility and the rules appropriate professional behavior defined communities of people in their working activities.

Deontology of any kind of professional work has evolved and changed with the development of society and the natural sciences. Only some types of professional activities defined deontological norms, principles, types of deontological codes. One of the first areas of professional deontology has been medical deontology.

Getting to know the real essence and value of concept “medical deontologiya” for a doctor is impossible without his deep study. Out of his existence a professional conduct and professional activity of doctor lose the expedience, orientation of professional development, as in medical deontologii expressed ethics of professional life, degree of understanding the specialists-physicians of the duties, professional and moral values, mechanisms of realization of them, in medical practical activity.

Representations of moral obligation physician, exceptional importance of the complex moral and ethical issues in the medical activities have developed over two millennia before the appearance of the word “deontology,” and in the middle of the XIX century it was the most medicine prepared for to accept the methodological concept of I. Bentama obligation ‘Communication and proper behavior specialist, where people have entrusted power over him.

Great and complicated development have a medical deontology. Its history is rich with bright, sometimes dramatic events and facts. His sources of medical ethics is in antiquity. Probably the first person who provided medical aid to his neighbor did it with a sense of pity, desire to help in the disaster, to ease his pain, in other words, out of a sense of humanity. It is unlikely that necessary to prove what humanity has always been a feature of medicine and the profession who are deeply interested in the question of who is a doctor, who should be his behavior, attitude to patients, their relatives, the relationship between a doctor.

In a review article summarizes the approaches of scientific literature on the historical background of the emergence of ethics. Article deals dramatic events and facts of the origin medical deontology. The course of events which assisted subsequent development and forming of medical deontologii as sciences in the modern world is analysed. Substantiated content categories of medical ethics, including: medicinal obligation, medical responsibility, medical mystery.

Keywords: medical ethics, medical debt, medical responsibility, medical mystery.

Стаття надійшла 27. 02. 2015 р.